

دانشکده اخلاق
رشته تربیت اخلاقی
پایان نامه کارشناسی ارشد

مؤلفه‌های اثرگذار در دستیابی به

«الگوی تربیت اسلامی» با تأکید بر تربیت اخلاقی در

اندیشه‌ی آیت‌الله حائری شیرازی

استاد راهنما:

حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر محمدرضا کریمی

استاد مشاور:

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حامد مبین راوندی

دانش پژوه:

علی سرافراز

دی‌ماه ۱۴۰۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

تاریخ:

شماره:

صورت جلسه دفاع پایان نامه

بایامیدات خداوند متعال و با استانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد علی سرافراز کد دانشجویی: ۹۹۱۱۲۰۰۲ رشته: تربیت اخلاقی

تحت عنوان: مولفه های انگیزه در دستیابی به الگوی تربیت اسلامی بر تربیت اخلاقی در اندیشه آیت الله حائری شیرازی

با حضور استاد راهنما و هیأت داوران در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در تاریخ ۱۴۰۲/۰۱/۱۵ برگزار گردید و پایان نامه ایشان

با کسب نمره به عدد: ۱۶،۷۵ به حروف: شانزده و هفتم با درجه: حسن پذیرفته شد.

نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
مدیر گروه: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا کریمی		
استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا کریمی		
استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای محمد حامد مبین راوندی		
استاد داور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمد جواد فدایی		
نماینده تحصیلات تکمیلی:		

معاون آموزشی مؤسسه

بادی امین

دانشکده اخلاق
رشته تربیت اخلاقی
پایان نامه کارشناسی ارشد

مؤلفه‌های اثرگذار در دستیابی به

«الگوی تربیت اسلامی» با تأکید بر تربیت اخلاقی در

اندیشه آیت الله حائری شیرازی

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدرضا کریمی

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین محمد حامد مبین راوندی

دانش پژوه:

علی سرافراز

دی ماه ۱۴۰۲

تعهدنامه اصالت پایان نامه

این جانب علی سرافراز فرزند علی اصغر متولد ۱۳۷۰/۱۱/۰۱ به شماره شناسنامه ۰۳۷۰۶۱۳۴۵۷ صادره از قم به شماره دانش پژوهی ۹۹۱۱۲۰۰۲ رشته تربیت اخلاقی متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی این جانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این زمینه از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادرشده توسط مؤسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضا

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

بسمه تعالی

حقوق مادی و معنوی پایان نامه

چاپ و انتشار پایان نامه های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیانگر بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی مؤسسه است.

این جانب علی سرافراز دانش پژوه رشته تربیت اخلاقی مقطع کارشناسی ارشد، متعهد می گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان نامه ام با موضوع: "مؤلفه های اثرگذار در دستیابی به «الگوی تربیت اسلامی» با تأکید بر تربیت اخلاقی در اندیشه ی آیت الله حائری شیرازی" رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل، کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده این جانب خواهد بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان نامه، مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع دهم و در صورت تمایل مؤسسه به چاپ پایان نامه به صورت کتاب، اولویت با مؤسسه خواهد بود.

۲. در صورت موافقت معاونت پژوهش با چاپ پایان نامه به صورت کتاب توسط دانش پژوه، در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل چاپ گردد:

«کتاب حاضر حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته تربیت اخلاقی است که در سال ۱۴۰۲ در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت به راهنمایی جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر کریمی و مشاوره حجت الاسلام والمسلمین محمد حامد مبینی از آن دفاع شده است».

۳. به منظور غنی سازی منابع و مآخذ کتابخانه مؤسسه، دو نسخه از آن به کتابخانه و دو نسخه نیز جهت بهره برداری به معاونت پژوهش اهدا خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضا

تقدیم به

بزرگ‌ترین مربی هستی، پیامبر مهربانی‌ها که تمام وجودش تربیت انسان‌ها بود.

تقدیم به او که نه تنها دغدغه تربیت را در ذهن و قلب ما برانگیخت، بلکه با گفتارش بهترین راهنمای تربیتی، و با رفتارش بهترین الگوی تربیتی برای همه مرییان عالم بود.

تقدیر و تشکر

تقدیر و تشکر مخصوص خداوندی است که محبتش همه زندگی‌ام را فرا گرفته و لطف و عنایتش همواره شامل حالم بوده و در مسیر تدوین رساله حاضر نیز عزیزی را همراه من قرار داده تا این مرحله را نیز به بهترین شکل ممکن به سرانجام برسانم.

در نتیجه تقدیر و تشکر فراوان دارم از استاد گران قدر، «حجت الاسلام والمسلمین دکتر کریمی» که با راهنمایی‌هایشان بنده حقیر را مورد لطف خود قرار دادند و نیز تقدیر و سپاس از «حجت الاسلام والمسلمین استاد محمد حامد مبینی» که محبتشان سال‌هاست شامل حالم بوده و مشاوره‌هایشان در این رساله نیز نمونه دیگری از این محبت‌ها بود.

تشکر دیگر از «حجت الاسلام والمسلمین استاد محمد جواد درودی» که این شاگرد کوچک خود را لایق دانستند و با همراهی‌ها و مساعدت‌هایشان در زمان نگارش، حق استادی را به بهترین شکل ادا کردند.

تشکر از دوستان خوبم که مثل همیشه مرا تنها نگذاشتند و از هیچ کمکی دریغ نکردند: حجج اسلام تهوری، فاطمی پور اسفندیاری و رضائی

و در نهایت سپاس از پدر و مادرم که هر چه دارم از آن‌هاست، و همسر وفادار و مهربانم که سختی‌های این مدت را به جان خریدند و مایه آرامش و دلگرمی‌ام در این راه بودند.

چکیده

نیاز به تربیت از اساسی‌ترین نیازهای انسانی است که برای پاسخ صحیح به این نیاز، دانش تربیت اسلامی پدید آمده است. اما پژوهش‌های در این عرصه یا از جهت حجیت، قابل اسناد به دین نبوده‌اند و یا از لحاظ کارآمدی نمی‌توانستند شکاف میان «نظر» و «عمل» را پوشش دهند. مشکل عدم حجیت با مراجعه به فقها و دین‌پژوهانی که در وادی تربیت علمی و عملی عمر خود را سپری کرده‌اند برطرف می‌شود و مشکل عدم کارآمدی نیز با طراحی «الگوی تربیت اسلامی» که واسطه‌ای میان نظام تربیتی و برنامه‌های تربیتی باشد، رفع خواهد شد. در این راستا پژوهش حاضر درصدد است با تأکید بر تربیت اخلاقی و با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به واکاوی آثار تربیتی آیت‌الله محی‌الدین حائری شیرازی که یکی از اندیشمندان تربیت اسلامی است، بپردازد و با به‌کارگیری ایده‌ی «نظام، الگو، برنامه» به عنوان بهترین ایده تحقق دین، «مؤلفه‌های اثرگذار در دستیابی به الگوی تربیت اسلامی در اندیشه آیت‌الله حائری شیرازی» را به عنوان پیش نیاز طراحی الگوی تربیت اسلامی، استخراج نماید. حاصل این پژوهش تبیین مؤلفه‌های اهداف و ساحات در حوزه غایت تربیت، و مؤلفه‌های مراحل، عوامل، اصول و روش‌ها در حوزه فرایند تربیت، مبتنی بر اندیشه آیت‌الله حائری شیرازی با تأکید بر تربیت اخلاقی است.

کلمات کلیدی: تربیت اسلامی، تربیت اخلاقی، مؤلفه‌های تربیت، الگوی تربیت اسلامی، آیت‌الله

حائری شیرازی

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱
۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ تبیین مسئله	۴
۳-۱ پیشینه	۸
۴-۱ ضرورت و اهمیت	۱۳
۵-۱ روش پژوهش	۱۴
۶-۱ اهداف	۱۵
۷-۱ سؤالات (اصلی و فرعی)	۱۶
۸-۱ مفاهیم	۱۷
۱-۸-۱ تربیت	۱۷
۲-۸-۱ تربیت اسلامی	۲۶
۳-۸-۱ تربیت اخلاقی	۲۸
۹-۱ شخصیت آیت الله حائری شیرازی	۳۲
فصل دوم: چارچوب نظری	۳۶
۱-۲ بخش اول: ایده‌های تحقق اندیشه‌های اسلامی	۳۷
۱-۱-۲ گفتار اول: ضرورت تحقق دین	۳۷
۲-۱-۲ گفتار دوم: راهکارهای تحقق اسلام از منظر اندیشمندان	۴۰
۲-۲ بخش دوم: سه‌گانه نظام، الگو و برنامه	۴۷
۱-۲-۲ گفتار اول: مفهوم شناسی نظام، الگو و برنامه	۴۷
۲-۲-۲ گفتار دوم: ارتباط اجزای سه‌گانه	۵۱
۳-۲ بخش سوم: تبیین مؤلفه‌های مؤثر در الگوی تربیتی	۵۳
۱-۳-۲ گفتار اول: بیان همه مؤلفه‌های نظام تربیتی	۵۳
۲-۳-۲ گفتار دوم: گزینش مؤلفه‌های مؤثر	۶۱
۳-۳-۲ گفتار سوم: چینش حوزه غایت و فرایند	۶۲
فصل سوم: مؤلفه‌های حوزه غایت تربیت	۶۴
۱-۳ بخش اول: اهداف عملیاتی تربیت	۶۵

۶۵.....	۱-۱-۳ حاکمیت عقلانیت بر نفسانیت و آرزوی الهی پیدا کردن
۶۷.....	۲-۱-۳ شکوفایی و استقلال عقلانیت
۶۹.....	۳-۱-۳ شخصیت پیدا کردن
۷۲.....	۲-۲-۳ بخش دوم: ساحات (ابعاد) تربیت
۷۳.....	۱-۲-۳ تربیت عقلانی
۷۳.....	۲-۲-۳ تربیت اخلاقی
۷۴.....	۳-۲-۳ تربیت اقتصادی
۷۵.....	۴-۲-۳ تربیت اعتقادی
۷۵.....	۵-۲-۳ تربیت اجتماعی
۷۷.....	فصل چهارم: مؤلفه‌های حوزه فرایند تربیت
۷۸.....	۱-۴ بخش اول: مراحل تربیت
۸۲.....	۲-۴ بخش دوم: عوامل تربیت
۸۲.....	۱-۲-۴ مربی
۸۴.....	۲-۲-۴ وراثت
۸۵.....	۳-۲-۴ مشکلات و فقر
۸۵.....	۴-۲-۴ محیط
۸۷.....	۳-۴ بخش سوم: اصول تربیت
۸۷.....	۱-۳-۴ هماهنگی عوامل در تربیت
۸۷.....	۲-۳-۴ تعادل در استفاده از روش‌ها
۸۸.....	۳-۳-۴ توجه به اختیار
۹۰.....	۴-۳-۴ تدریج
۹۰.....	۵-۳-۴ ملاک دادن بجای تعیین مصداق
۹۰.....	۶-۳-۴ مصونیت بخشی بجای تربیت گلخانه‌ای
۹۲.....	۴-۴ بخش چهارم: روش‌های تربیت
۹۲.....	۱-۴-۴ تشویق و تنبیه
۹۳.....	۲-۴-۴ الگویی
۹۴.....	۳-۴-۴ محبت
۹۵.....	۴-۴-۴ نصیحت
۹۶.....	۵-۴-۴ تغافل
۹۶.....	۶-۴-۴ عادت

۹۷.....	۷-۴-۴ مسئولیت دادن
۹۷.....	۸-۴-۴ سؤال پرسیدن
۹۹	فصل پنجم: نتیجه گیری
۱۰۰.....	۱-۵ نتایج
۱۰۲.....	۲-۵ محدودیت‌های پژوهش
۱۰۳.....	۳-۵ پیشنهادها
۱۰۴.....	فهرست منابع
۱۰۴.....	منابع فارسی
۱۰۸.....	منابع انگلیسی
۱۰۹.....	منابع اینترنتی
۱۰۹.....	منابع دیگر

فصل اول:
کلیات و مفاهیم

۱-۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های بشریت از اول خلقت، بحث تعلیم و تربیت بوده و هست. دغدغه‌ای که اکثر متفکرین متقدم در قالب علم اخلاق و معاصرین با عنوان علم تربیت، به آن پرداخته‌اند. «همه حکومت‌ها اعم از دموکراسی و کمونیسم و فاشیسم مساعی عظیمی صرف تربیت و توجیه نسل در توافق با ایدئولوژی انتخابی مبذول می‌دارند» (مطهری، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۱۶۳). قرآن نیز با توجه به جایگاه مهم تعلیم و تربیت، هدف از بعثت پیامبران را تعلیم و تربیت مردم می‌خواند (۲، جمعه؛ ۱۲۹، بقره).^۱ اما از میان تمام آرای تربیتی، مراجعه به تربیت اسلامی ضرورت دارد زیرا اولاً اسلام بر تمام زوایای انسان‌ها احاطه دارد و ثانیاً منبع گزاره‌های اسلام وحی است و خطا در آن جای ندارد. بر خلاف اسلام، مکاتب مختلف بشری علی‌رغم پیشرفت‌های علمی هنوز نتوانسته‌اند برنامه تربیتی کاملی را ارائه دهند؛ زیرا فقط به جنبه مادی انسان توجه دارند و از حیات معنوی او غفلت ورزیده‌اند. در نتیجه مکاتب مادی نمی‌توانند تربیت صحیح و کاملی را رقم بزنند.

از اندیشمندان و فقهای که در عین فهم عمیق دین اسلام به مباحث تربیتی به صورت علمی و عملی پرداخته‌اند آیت‌الله حائری شیرازی هستند. ایشان عمر خود را در مسیر تربیت انسان‌ها و رشد و تعالی اخلاقی آن‌ها صرف نمودند و در این زمینه از ایشان، کتاب‌ها، مقالات، سخنرانی‌ها، دست‌نوشته‌ها و جزوات متعددی موجود می‌باشد. در بین متفکران معاصر نیز ایشان جزء شخصیت‌های برجسته اخلاقی به شمار می‌آیند. تسلط فراوان ایشان به قرآن کریم و ارتباط تنگاتنگ با دانش‌آموزان و تدریس در مدارس موجب شده است نگاه دقیقی در مباحث ایشان نسبت به انسان و مباحث تربیتی مطرح گردد و شکاف بین علم و عمل نیز در اندیشه ایشان برطرف گردد. همچنین آشنایی ایشان با اندیشه‌های متفکران تربیتی غیر مسلمان نیز موجب ارائه تحلیل‌های دقیقی از ایشان در رابطه با انسان و تربیت شده

^۱ «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (جمعه (۶۲): ۲)

است. لازم به ذکر است که ایشان از بین تمام ساحات تربیتی، ساحت تربیت اخلاقی را بیش از سایر ساحات‌ها، مورد توجه قرار داده‌اند.

نظام تربیتی اسلام در صورتی می‌تواند نیاز انسان در عصر حاضر را برطرف کند که به الگوهایی کارآمد و قابل اجرا در عرصه اجتماع تبدیل شده باشد. در غیر این صورت یافته‌های نظری بدون نسبت داشتن با مسائل واقعی جامعه و با غفلت از شیوه پیاده‌سازی آن، مشکلی را حل نمی‌کند. فاصله جدی میان مقام نظر و عمل از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی علوم انسانی خصوصاً تعلیم و تربیت است. تا زمانی که فرایند تولید دانش با صحنه کاربرد آن در جامعه متصل نشود و چرخه نظر تا عمل تکمیل نگردد، نمی‌توان انتظار داشت که پژوهش‌های کتابخانه‌ای در جامعه تحقق یابند. برای امتدادبخشی به معارف دینی راه‌حل‌های گوناگونی مطرح شده است. ایده «نظام، الگو، برنامه» یکی از این ایده‌ها است که در پژوهش حاضر تبیین گردیده و تلاش شده است تا با به‌کارگیری این ایده اقتضائات رسیدن به مؤلفه‌های مؤثر در الگوی تربیت اسلامی شناسایی شود.